

ЛІТЕРАТУРА

1. Єфремов С. Історія українського письменства. К. : Феміна, 1995. 670 с.
2. Жулинський М. Приречений на самотність і вигнання // Осьмачка Т.С. Поезії / Упор. та приміт. Л.Р. Світайло. Передм. М.Г. Жулинського. К. : Рад. письм., 1991. 252 с.
3. Копейцева Л.П., Белінська О.Ю. Міфопоетична модель світу Тодося Осьмачки // Українська література в загальноєвропейському контексті: Збірник наукових праць. Мелітополь. 2019. Випуск 3. 284 с. С.144–150.
4. ЛавріненкоЮ. Розстріляне Відродження: Антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей / Передмова проф. Наєнка М. К.: Просвіта, 2001. 794 с.
5. Маланюк Є. З Київського Парнасу останніх літ. Книга спостережень. Статті про літературу. К. : Дніпро, 1997. С. 231–246.
6. Осьмачка Т.С. Поезії / Упоряд. та приміт. Л.Р. Світайло. Передм. М.Г. Жулинського. К.: Рад. письменник, 1991. 252 с.
7. Стефанік Ю. Матеріали до характеристики життя й творчості [Спогад] / Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. У 3 кн. К.: Рось, 1994. Кн. 2. С. 108–114.
8. Шерех Ю. Над Україною дзвони гудуть // Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. У 3 т. Харків: Фоліо, 1998. Т. 1. С. 236–247.

Скориця Д. В., Атрошенко Г. І.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

СЕМАНТИКО-ТЕМАТИЧНЕ ГРУПУВАННЯ СЛОВЕСНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ У КАЗКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК

В авторських казках для дітей, особливо у змалюваннях природи, довіклля мало ознак асоціативного мислення, навіяного народними спостереженнями, які часом оформляються в гумористично-жартівливому тоні, властивому дитячому фольклору.

Широкий діапазон тематики в поєднанні з різноманітністю форм, з уважним ставленням до оригінального образного вираження думки роблять творчий казковий доробок української дитячої письменниці Зірки Мензатюк ідейно і художньо значущим.

Казки письменниці відзначаються щирістю, простотою викладу і разом з тим високою художньою майстерністю. Вони позначені ідеалами гуманізму, народності, тісним зв'язком з народнопоетичною творчістю. Написані легкою для сприйняття мовою, в бадьорому, радісному ключі, вони сприяють розвитку дитини, виробляють у неї цікавість до навколишнього світу, до природи, виховують у неї кращі риси людського характеру [2, с. 11].

У цьому ключі цілком слушними видаються нам слова дослідниці дитячої літератури А. Василевич: «Є письменники, яким на роду написано бути дитячими. Вони робили і роблять свою непросту і нелегку справу, не даючи собі знижки. Вони

не присідають перед маленьким читачем навпочіпки, не заглядають йому солоденько у вічі, не скачуть перед ним «зайчиком», коли самі розповідають йому про зайчика... Вони просто беруть свого читача за руку і ведуть його у безмежний світ» [5, с. 151].

Дитинство – особливий вік, вік мрій, пошуків, захоплень, вік пізнання і романтики, діти виростають разом зі словом, що допомагає глибше сприймати світ, який оточує їх [3, с. 17].

Казки Зірки Мензатюк збагачують дитяче світобачення і загострюють життєві враження. Естетичне відчуття світу буде в дітей тим сильнішим, чим більше вони засвоюють таких творів. І, беззаперечно, будуть багатшими духовні їх сили, гармонійнішими їх стосунки з суспільством, іншими людьми, з природою. Звичайно, дуже важливо, щоб такі твори були психологічно сприйнятні, романтично окрилені, у цьому – джерело їх життєвості. Дослідники творів для дітей, наголошують, що дитяча книжка повинна бути написана мовою легкою, вільною, грайливою, квітучою в своїй простоті, образною і доступною.

Звернемось до казок Зірки Мензатюк «Солов'їна казочка», «Макове князювання», «Український прапор», «День народження місяця», «Чумацький шлях» [6].

Основним і найважливішим матеріалом, за допомогою якого Зірка Мензатюк створює словесну тканину своїх художніх творів, є загальноживана лексика. Вона охоплює назви предметів і явищ природи, людської діяльності, побуту, культури, суспільного життя, рослин, тварин. Саме цій лексиці властива загальна зрозумілість, природність, що відповідає одній з основних вимог, які стоять перед мовою творів для дітей, – простоті і доступності її [8, с. 87]. Як із погляду мови, так і з погляду художності, казки письменниці, як на нашу думку, – досить високого ґатунку; мова їх цілком може претендувати на джерело виховання мовної культури взагалі. Разом з іншими лексичними пластами Зірка Мензатюк успадкувала з уснопоетичного мовлення українського народу чимало зменшувально-пестливих, емоційно забарвлених слів: *соловейко, пір'ячко, черв'ячок, доріжка, онучок, хвостик* («Солов'їна казочка»); *садочок, Мариночка, маківка, гвіздочок, онучечка, пшениченька* («Макове князювання»); *сонечко, рученьки, проміннячко, дощик, насінинка* («Український прапор»); *серпчок, серпик, дощик, хмарка, місяченько* («День народження місяця») і т.п. Вони мелодійні і досить органічно й ніжно звучать у казках для дітей.

Розгляд лексичних особливостей казок Зірки Мензатюк для дітей дозволяє виділити в їх словнику кілька функціонально найактивніших слів і лексико-семантичних груп, а саме:

1) назви рослинного і тваринного світу: «Весною, коли забілюють *морелі й терен*, озиваються *солов'ї*» [6, с. 346]; «У квітнику красувалися *маки, рожі, чорнобривіці*, у садочку стигли *вишні, груші*, запахуці *яблука-антонівки*, а в полі половіла *пшениця*»; «*рожа* повна й висока, *троянда* рясна й духмяна, *лілея, мак*» [6, с. 349]; «*цвіркуни* сюрчали, *нічні метелики* танцювали» [6, с. 351];

2) слова, пов'язані з образом батьківщини, рідної землі: «*на дніпрових кручах*»; «*у парках, у скверах, у бузку під балконами, над зеленими затоками, на автобусних зупинках і дитячих майданчиках, ...у шкільних квітниках, ...на тополях у Шевченковому парку*» [6, с. 346]; «*в парку біля бронзового Тараса*» [6, с. 347]; «*рідна, тепла, погідна земля*» [6, с. 340];

3) назви природних явищ, світу землі й космосу: «Коло хати квітник, за квітником сад-город, а далі розлоге широке поле» [6, с. 348]; «місяць був круглий та білий... місячний серпик» [6, с. 350]; «у небі ясніє Чумацький Шлях» [6, с. 352];

4) слова – часопросторові поняття: «Весною ...озивають солов'ї» [6, с. 346]; «Вночі найлюбіше щебетати» [6, с. 347]; «Сьогодні Маковія, а за тиждень Спаса... Вербу святити на Вербну неділю... за тиждень Великдень» [6, с. 349]; «кожного місяця я народжуюся новий» (місяць) [6, с. 350];

5) слова на позначення будівель, приміщень, предметів побуту, речей: «Всередині в театрі було гарне фое, гарні сходи й велика-велика зала ...кришталева люстра»; «театральна програмка, бінокль і окуляри» [6, с. 346];

6) слова, пов'язані з їжею, харчуванням: «п'ять міліграмів кузьок», «маленький черв'ячок», «свіжа ранкова росина» (як їжа соловейка), «бутерброд із шинкою», «тістечка й цукерки» [6, с. 347]; «снились книші, кутя ...паска в великодньому кошику, пухкі калачі на Спаса, коровай весільний» [6, с. 350];

7) слова-терміни на позначення речей, пов'язаних із певним колом інтересів героя: «Обізвалися скрипки, флейти, віолончелі, загудів контрабас... завіса піднялася... декорації» [6, с. 347]; «Артисти співали поодиночі – то називалася арія, або пісня, або каватина; часом просто співуче говорили – то був речитатив; співали удвох, і то називалося дует; співали уп'ятьох – виходив квінтет» [6, с. 348];

8) назви самої дитини, її родичів, характеристики, побажання: «Дівчисько, що нипає садком... скривило писок» [6, с. 344]; «Мариночка ...замилувалась... А Маринчина бабуся маківок нарізала...» [6, с. 349]; «Марійка сиділа й малювала: «Хай небо буде погідне, ясне!» [6, с. 350]; «Люби квітку і мамину ласку» [6, с. 343]; «Доня, малесенька доня! ... дитина – їхня первістка, їхня кровиночка» [6, с. 332];

9) назви на позначення одягу: «туфельки сріблясті», «черевички позолочені... білі з кришталевиими підківками», «гарна сукня» [6, с. 333] та ін.

Надзвичайно різноманітною, барвистою і ніжною є зменшувально-пестлива лексика у казках для дітей. Велика частотність вживання зменшувально-пестливих слів підтверджує адресованість цих творів [1].

Враховуючи потреби й смаки своїх читачів, Зірка Мензатюк наповнює свої твори різноманітними звуконаслідуваннями. Як зазначає С. Єрмоленко, стильова роль звуконаслідувань виразна і прозора, адже це – «частина природних звуків навколишнього життя, які пізнає дитина й трансформує в звуки рідної мови... за простотою звуконаслідувальних дієслів простежується мовна естетика» [7, с. 31].

Простежуємо різні випадки звуконаслідувань і, за І.Чередниченком, «звуківідтворень» [9, с. 187]: і звуківідтворення для вираження звукових ознак зображуваного явища, яке існує в звуках реальної дійсності, і звуківідтворення у вигляді слів, словополучень, яким приписується певне («народноетимологічне») значення [9, с. 188], і звуконаслідування як слова з відповідним граматичним оформленням: побудовані як усичені дієслова і такі, що включаються в систему словотвору як корені, від яких утворилися звуконаслідувальні слова-іменники: «Ців-ців! – запищав соловейко» [6, с. 346]; «Соловейко витьохкував: "Тіх, тіх, тьох-тьох, тьох-тьох-тьох-тьох" [6, с. 348]; «Щоденник щеврика: «Тіртіртір... твітвітві...сіа-сіа-сіа...» [6, с. 340]; «Тві-тві-тві... А диво сьогоднішнє – дощик...» [6, с. 341].

Звуковідтворення функціонують у казках для дітей як слова, наділені певним значенням, більш близьким і зрозумілим дитині.

У казках Зірки Мензатюк для дітей виділяються лексико-семантичні групи дієслів на позначення дій та процесів, пов'язаних із діяльністю дитини, різними етапами її фізичного розвитку, спостереження над природою, казковими уявленнями («Що тобі подобається? ...Жувати... Смакувати, глутати, плямкати. ...Наминати. Гризти. Напахатися» [6, с. 341]; «солов'ї ...щебечуть, висвистують, тьохкають, аж лящать»; «співають, витьохкують, виводять» [6, с. 346]; «на хвильках мерехтіла, колихалася місячна доріжка» [6, с. 347]; «всі разом вони і співали, і виводили, і витьохкували» [6, с. 348]). Прості, невимушені розповіді дозволяють формувати читача, особистість через включення її «в систему соціальних відносин, отримання уявлення про різні соціальні ролі та їх виконання, залучення до участі у вирішенні проблем суспільства» [4, с. 91].

Привертає увагу висока частотність зменшувально-пестливих та синонімічних дієслівних форм. Поширеність цих форм у мові дитячих творів є підтвердженням того, що вони несуть значне змістове навантаження, допомагають дитині збагнути світ, відчуття його.

Аналіз словесних засобів вираження у мові української поезії для дітей показує співвіднесеність мовної специфіки текстів із ходом мовленнєвого розвитку дитини, пізнанням нею світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова Л. В., Гридін В. Т. Чарівний барвінок. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2009. 512 с.
2. Атрошенко Г. І., Негуляєва О. С. Аспекти лінгвостилістичного аналізу поезії, призначеної для дитячого читання // Українська література в загальноєвропейському контексті: збірник наукових праць. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2018. Вип. 1. С. 11–16.
3. Атрошенко Г. І. Тварини в хронотопі казки Всеволода Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі» // Південний архів. Філологічні науки. Збірник наукових праць. Випуск LXVI. Херсон, 2017. С. 12–17.
4. Атрошенко Т. Ю. Шляхи спрямування позакласної виховної роботи з учнями підліткового віку в напрямі соціокультурного розвитку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Зб. наук. праць. Випуск 62. Т. 1. Запоріжжя, 2019. С. 90–93.
5. Василевич А. На все відгукнися! // Література. Діти. Час. Збірник літературно-критичних статей про дитячу літературу / Упоряд. В. Я. Неділька; редколегія: В. Г. Дончик (голова) та ін. К.: Веселка, 1981. С. 150–156.
6. Дитяча література. Твори українських письменників II половини ХХ – початку ХХІ століть / Упор. Н. І. Богданець-Білоskalенко. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 480 с.
7. Єрмоленко С. Я. Стилістика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик // Мовознавство. 1998. № 2–3. С. 25–36.

8. Смолянінова Г. М. Значення спеціальної лексики у творах для дітей // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. 1962. Т. 18: Серія філологічних наук. С.87–100.

9. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. К. : Радянська школа, 1962. 469 с.

Фоменко О. Г.

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ЯЗЫКОВОЕ ПЕРЕЖИВАНИЕ ВНУТРЕННЕГО ЧЕЛОВЕКА АЛЕКСЕЕМ РЕМИЗОВЫМ И ДЖЕЙМСОМ ДЖОЙСОМ

Крепнущее ремизоведение еще не оценило места Алексея Ремизова в мировом художественном дискурсе первой половины XX века. Хотя дореволюционных критиков Ремизова привлекала причудливость его языка сокровенных переживаний [3], годы спустя отклик Джеймса Джойса о нем как о весомом русском писателе озадачили Владимира Набокова [9, р.147]. Вторя Джойсу, Андрей Белый, по словам Е.И. Замятина – русский Джойс, также считал Ремизова одним из «крупнейших художников» [4, с. 469]. Ранее Джойса Ремизов обнаруживает черты, созвучные новаторству первого и на которые указывают ремизоведы: переименование традиционного линейного повествования [1], отсутствие «пружины действия» с режиссурой воображаемых снов и полуснов [6, с. 134], оттенок «модернистской архаики в литературе начала XX века» и неиссякаемое словотворчество [5].

Постановка проблемы. Наш интерес к Ремизову сквозь модель художественного текста Джойса обусловлен недооценкой других, кроме Андрея Белого, русских писателей в смене традиционного повествования производящей формой в XX веке. Признание безраздельного первенства Джойса не только в англоязычном, но и в мировом художественном дискурсе оставляет в тени русских писателей-новаторов и, тем самым, искажает целостный взгляд на преобразование художественного текста в первой половине XX века. Хотя словотворчеством Ремизов сближается с Джойсом, пока не накоплен опыт сравнительного исследования их художественных текстов. До сих пор не изучен вклад Алексея Ремизова в ломку традиционного линейного повествования с выведением на первый план действующего сознания внутреннего человека.

Актуальным является сравнительный анализ модели художественного текста в раннем Ремизове и Джойсе. Наша **цель** – выявить, как Ремизов и Джойс, разделяемые языком и культурой и в раннем творчестве не находившиеся под влиянием друга, пересекаются обновлением модели художественного текста. Постановленная цель реализуется **методом** макроструктурного моделирования.

Материалом исследования послужили созданные в 1900-е годы повесть Ремизова «Часы» [5], изданная в 1908 году, и сборник рассказов Джойса «Дублинцы» [10], вышедший в 1914 году. В английском переводе Джойс мог прочесть «Часы» не ранее 1924 года, уже после публикации своего «Улисса».